

Kirjandust vanade rahvakommete alalt

Viimastel aastatel on ärganud elavam huvi endisaegse rahvakultuuri vastu. Juba minevikku taganenud kommete ja traditsioonidega püütakse uuesti tutvust teha ning sageli soovitakse pühade ja tähtpäevade pühitsemisel uuesti tarvitusele võtta vanaaegseid kombeid ja tavaid või esitada neid lavaliste ettekannete kujul. Seejuures on aga suureks takistuseks, et meil pole veel küllaldaselt määralt vastavat kirjandust ja et neidki väljandeid, mis olemas, tarvilisel määral ei tunda ega kasutata. Et vana rahvakultuuri elustajaid näib olevat arvukalt just ÜENÜ ridades, siis pole vist ülearune siin lühidalt juttu teha neist teostest ja kirjutistest, mille tundmine võiks asjaharrastajale olla abiks ja kasuks.

1.

Vaatleme kõigepealt kalendripühade ja -tähtpäevadega seotud kommete ala. Siin on populaarseks sissejuhatavaks teoseks

imestama, et meie liiklejatel on tõesti nii vähe aega, et ei suudeta oodata rahulikult mõnd sekundit. Aga kui juhtub kellelegi tuttav vastu tulema, siis on otse raudteerööpmetel küllalt aega jutlemiseks.

Ka sääraseid on hädaohtlikud, liigagi hädaohtlikud liiklejad.

Lõpuks laseme kõnelda arvudel. Nagu tänavliiklusõnnetuste ohvrite hulgas, nii ka raudteel on erakordselt palju alaealisi kannatajaid. 1938. a. sai raudteel surma 6 ja vigastada 6 noort. Viimase kümne aasta jookul oleme aga kaotanud raudteeliiklusõnnetuste läbi 272 isikut surnutena ja 377 isikut sai vigastada. Nende arvude hulgas ei ole neid, kes oma rumaluses otsisid teadlikult surma rongirataste all.

Linnadest on õnnetusterohkemad Tallinn ja Nõmme; maakondadest Harju ja Viru.

Analüüsides raudteel juhtunud liiklusõnnetusi selgub, et õnnetuste põhjuseks on eelkõige ohvri purjusolek, raudteel ettevaatamatu ja keelatud käimine, magamine rööbastel, liikuvale rongile peale või maha hüppamine, rongilt kukkumised ja tõuked ning eksisõidud hobustega piki raudteed.

Ja nüüd kõike kokku võttes peab kinnitama, et suurem arv nendest liiklusohvritest, sattugu nad ükskõik missugusel põhjusel rongi alla, ette või vahele, kuulub hädaohtlike liiklejate hulka.

M. J. Eiseni „Eesti uuem mütoloo-gia“ (ilmunud 1920). Kuigi sisult juba tublisti vananenud, on see tänini siiski ainuke teos, milles käsitellakse kokkuvõtlikul kujul kõigi tähtsamate kalendripühade ja tähtpäevadega (nagu jõulud, uusaasta, vastlapäev, kevadised pühad, nelipüh, jaanipäev jne.) ühenduses olnud kombeid ja uskumusi. Ülevaated on osalt küll üsna lühikesed, kuid võimaldavad siiski esialgse orienteerumise ses ainealas. Üksikute pühade kohta leidub peale selle veel eri uurimusi ja ülevaateid.

Meil ja mujalgi põhjamaades on aasta tähtsamaks pühadeperioodiks jõulud. Seetõttu ka kõige sagedamini tuntakse huvi just vanade jõulukommete lavastamise või refereerimise vastu. Sel alal sobib käsiraamatuks M. J. Eiseni teos „Meie jõulud“ (ilm. 1931). Selles käsitellakse küll ainult nn. „pärisjõulukombeid“, kuna jõulu, vana-aastaõhtu, uusaasta ja kolmekuningapäeva ühised kombed on jäetud välja, ning samuti puuduvad siit jõulumängud. Sellest hoolimata sisaldab see teos rohkesti materjali jõulude kohta. On toodud arvukaid paralleele ka teiste rahvaste kombestikust. — Meie vanaaegses jõuluveetmises olid võrdlemisi tähtsal kohal veel jõulumängud. Jõulu-aeg oli ühtlasi tähtsaimaks mänguhooajaks. Seni aga trükikirjanduses kahjuks puudub päris hea esitis vanadest jõulumängudest, kuigi mõningaid ülevaateid on ilmunud. G. Vilberg on Ida-Harjumaal (peamiselt Kuusalu) jõulumängudest kirjutanud ajakirjas „Eesti Kirjandus“, 1920. a. k., esitades üldse 34 mängukirjeldust. Kokkuvõtlikke ülevaateid eesti jõulumängudest on avaldanud E. Päss ajak. „Kaitse Kodu“ 1932 (jõulunumbris) ja nende ridade kirjutaja ajak. „Nädal Pildis“ 1938, nr. 24. Setu jõulumängudest on P. Ariste kirjutanud teoses „Album M. J. Eiseni 70. sünnipäevaks“ (Tartu 1927). Samas teoses on veel kirjeldatud endisaegseid jõululeibu (J. Manninen) ning näärisokku ja jõuluhane (G. Ränk).

Vastlapäeva kombestiku on süstematiseeritud kujul trüki toimetanud E. Päss nime all „Lihahende Eestis“ (Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat VI, 1931). Sama autor on kirjutanud uurimuse vastlavalaulude kohta: „Eesti liulaul“ (ilmunud Tartu Ülikooli „Actades“ B XXXI, 1), trükkides seal-samas ära ka kõik vastlavalaulude viisid. Üksikuid vastlapäevalaule leidub kõigis rahvalaulude antoloogias. Mis puutub vastla karnevali, millest sageli ollakse huvitatud, siis tähendatagu, et karnevali eesti rahvakombes ei tunne; rahvapärasest vastlapidamises pole mingisugust karnevali.

Kevadiste pühade, nimelt urbepüha (palmipuudepüha), suure nädala ja lihavõtte kombestiku on trüki avaldanud M. J. Eisen nime

all „Kevadised pühad“ (ilmunud Tartu Ülikooli „Actades“ a. 1932). Vaatamata mõningatele puudustele võib seda teost vastava ainekustikuga tutvumiseks kasutada.

Nelipühi ja jaanipäeva puhul tuleb leppida nende artiklitega, mis leiduvad M. J. Eiseni teoses „Eesti uuem mütolooogia“ (vt. lk. 151–152 ja 28–37). Veel üksikasjalisemaid või teaduslikumaid ülevaateid pole seni ilmunud. Samas vastmainitud teoses on kirjutatud ka Maarja austamisest ja maarjapäevadest (lk. 69–84), samuti on seal lühidalt esitatud veel mihklipäeva, mardipäeva, kadripäeva jm. tähtpäevade kombestikku. „Mardipäeva mängudest“ on E. Päss kirjutanud Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamatu VIII köites (ilm. 1934). Mardi- ja kadrilaule leidub rahvalaulude antoloogias.

2.

Vanade pühadekommete kõrval on vanavaraharrastajad sageli huvitatud endistest kosja- ja pulmakommetest, sest pulm oli vanasti õieti kõige tähtsamaks pidustuseks, mis kestis mitu päeva. Pulma tulid sugulased lähedalt ja kaugelt, sinna kogunes terve suguvõsa. Mitmel pool on veel kuni meie päevini säilinud komme, et pulmapeost ei võta osa mitte ainult abiellujate lähemad sugulased, vaid üldse kõik selle küla inimesed, kus pulma peetakse. Keda pole otseselt kutsutud, see läheb kutsumata. — Üldse on eesti rahvao mane pulmapidu säilitanud rohkesti vana ja omapärast nii kommetes kui lauludes.

Kahetseda tuleb, et meil seni veel puudub ulatuslikum eestikeelne ülevaade või uurimus eesti pulmakommetest. On küll tehtud mõnesuguseid eeltöid pulmakirjelduste väljaandmiseks ühes või kahes köites, kuid nende köidete ilmumiseni kulub vist veel tükk aega. — Läänud sajandil on ilmunud saksakeelne uurimus eesti pulmakommetest: L. v. Schroeder, „Die Hochzeitsebräuche der Esten“ (ilm. Õpetatud Eesti Seltsi Toimetustes 1888). Osalt on see teos muidugi juba vananenud, sest on kirjutatud võrdlemisi vähesel materjalil põhjal, kuid üldiselt siiski usaldatav ja nüüdki kasutamiskõlbuline. — Uuemad ja täielikumad ainekustiku põhjal kirjutatud on mõned M. J. Eiseni uurimused meie kosja- ja pulmakommetest. Neist olgu nimetatud kõigepealt „Kosjad“ (ERM-i Aastaraamat VII, 1932), milles kosjakombeid esitatakse võrdlemisi üksikasjaliselt, siis „Ebamõrsoja“ (ERM-i Aastar. IV, 1928) ja „Pulmamõrk“ (ERM-i Aastar. V, 1929).

Ülevaateid mõne üksiku maakoha kosja- ja pulmakommetest on mitmel pool ilmunud. Üks täielikumaid on G. Vilbergi „Naisevõtmine vanemal ajal Kolga ranna külades Kuusalu kihelkonnas“ („Eesti Kirjandus“ 1913), mis sisaldab näiteid ka pulmalauludest ühes viisidega. Konspektiivsem kombekirjeldus, kuid arvukalt vanu Kuusalu pulmalaule ühes viisidega leidub H. Tampere toimetatud teoses „Vana Kannel“ III (Tallinn, 1938). — Setu pulmalaule ühes väga üksikasjalise pulmakirjeldusega leidub Jakob Hurda toimetatud „Setu-

keste lauludes“. Koguteoses „Viljandi-maa“ (Tartu 1939) on kirjeldatud Põltsamaa kihelkonna endisi pulmakombeid.

Maarda Lepp-Utuste on kirjutanud „rahvuskommete näidendi“, millel nimeks „Kosjamäng“ (Tallinn, 1937) ja milles on näidatud kosimist endisaegse mängutoa raamistikus. Kahjuks pole ses teoses rahvapäraste kommete tõetruud esitamist siiski tähtsaks peetud, kuigi muidu rahvaluulelist materjali on rohkesti kasutatud.

3.

Kui huvi tuntakse vanade kommete vastu, siis sageli ollakse huvitatud ka vanadest rahvalauludest ja nende viisidest. Vanu pulmalaule on meil väga palju kogutud, sest need on üldse moodustanud ühe küllaltki suure ja arvuka rühma meie vanas laulurepertuaaris. Kuni hilise ajani on olnud populaarsed veel mardi- ja kadrilaulud ning neidki on palju kirja pandud. Traditsioonilisi vastlalaule samuti leidub. Kuid muude kalendripühadega (näit. jõulud, jaanipäev) on väga vähe seoses eri rahvalaule.

Lühidaid läbilõikeid eesti rahva vanast lauluarast pakuvad mõned uuemad kooliantoloogiad, nagu S. Kutti, O. Looorits ja H. Tampere: „Valimik eesti rahvalaule“ (ilm. 1935) ja Joh. Aaviku „Eesti rahvalaule koolidele ja üldsu-sele“ (1935). Täielikke ja teaduslikke väljaandeid mõne üksiku kihelkonna lauludest tahab esitada H. Tampere tegelikul toime-tusel uuesti ilmuma hakanud ja esialgu vähemalt seitsmeköiteliseks kavatsatud suurteos „Vana Kannel“. A. 1938 ilmus Vana Kannel III, mis sisaldab Kuusalu kihelkonna vanu rahvalaule ühes viiside ja põhjaliku sissejuhatuses, kuna IV köide, mis esitab Karksi vanu laule, on ilmumas käesoleval aastal.

Vanade rahvaviiside alal on kõigile asjahuvilistele usaldatavaks käsiraamatuks H. Tampere „Eesti rahvaviiside antoloogia“ I, milles leidub 138 lõuna-eesti rahvaviisi ühes laulusõnadega (ms. ka kiige-, jaani-, mardi-, pulma- jne. laule) ja kommenteerivate seletustega. Kuigi juba a. 1935 Eesti Akadeemilise Helikunstnike Seltsi Toimetuste esimese numbrina ilmunud, on see teos siiski võrdlemisi vähe tuntud, nagu paljud muudki akadeemiliste seltside väljaanded.

Rahvakommete käsitlemisel ja esitamisel tuleb tarvis ka rahvamänge ja rahvatantse. Rahvamängude alal veel kahjuks puudub ülevaatlik trükiväljaanne. A. Kalamehe „Valik eesti rahvamänge“ on küll võrdlemisi uus raamat (ilm. 1936), kuid sisaldab ülekaalukalt jõu- ja osavusmänge ning mitmesuguseid lastemänge, puuduvad aga vanemad seltskonnamängud, igasugused laulumängud jne. Aga mõndagi kasutatavat köib sellest siiski leida. — Rahvatantse on üsna palju avaldatud „Eesti Nooruse“ viimastes aastakäikudes, nagu üldse vanade tantsude elustamine ja propageerimine on toimunud lähedases seoses ÜENÜ-ga. Uuemaks rahvatantsude koguväljaandeks on R. Põldmäe

HELMİ MÄELO

Linnud ehitavad pesi – inimesed loovad kodusid

Kevadel ärkab elu mitte ainult looduses vaid iga elav olevus tunneb eneses sellel ajal energia tõusu ja pakitsevat tegevusiha.

Oleme harjunud nägema ja endast mõistatavaks pidama linnukeste kevadisi pesade ehitamisi. See on juba nii, kuigi suve üürikeks ajaks. Linnuke ehitab oma pesa loomusunni alusel.

---

ja H. Tampere „Valimik eesti rahvatantse“ (ilm. 1938), milles kirjeldatud 76 tantsu ning antud pikem sissejuhatav ülevaade eesti rahvatantsu ajaloolisest arengust.

Sellega olekski siis lühidalt esile tõstetud tähtsam kirjandus, mida vanadest rahvakommetest huvitatud võiksid arvestada ja kasutada. Mis pole enam müügil, seda peaks siiski leitama raamatukogudest.

Nagu selgunud, on meil sellealaline trüki-kirjandus veel võrdlemisi puudulik. Sellepärast olgu kõigile vanavaraharrastajatele soovitatud teha tutvust ka oma kodukoha teadajamate vanainimestega ning pärida neilt andmeid, millest ollakse huvitatud, kuid mille kohta puuduvad trükitud allikad.

Kuulakem kui rõõmsalt ta sel, kõige raskema töö ajal laulab ja sädistab...

Inimesed on linnukestest õnnelikumad. Nende eluiga on pikem, nende kodu ehitamine on eluks ajaks ja loomusunnile lisaks on Jumal andnud mõistuse. Kas olete pannud tähele, et inimestegi juures on oma kodu loomise tahe kõige võimsam kevadel? Arvud kõnelevad meile, et suurim abiellujate arv on kevad-talvel, Lihavõtte pühade ajal.

Kui ma ühel kevadel, üsna noore neiuna, sõitsin esimest korda Soome, juhiti mind õpilasena sealse suure aateinimese ja sotsiaalse heategija Ally Trygg-Heleniuse poole, keda üldiselt tunti Ally-tädi nime all, kuna ta kõrge vanadusiga ja populaarsus võimaldasid tal kõiki inimesi kohelda tädilikult. Kuuldes, et olen Eestist, ta tuli mu juurde, tõstis oma käe mu õlale, uuris mind hetke emaliku pilguga ja ütles: „Oled noor, kas sinul on juba peig-

EESTI NOORUS

KUPSE NOORSOO VABAHARIDUSTOO AJAKIRI

Nr. 3

58^a

TALLINNAS, 21. MÄRTSIL 1940. A.

XII AASTAKÄIK

A. H. TAMMSAARE

30. I 1878 — 1. III 1940